

Зухвалі капітани

Ред'ярд Кіплінг

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Повість Великої Банки

Спеціальна передмова до українського видання

«Зухвалі капітани» (1896) — найкращий довгий прозовий твір Кіплінга після «Кіма» (1901). У цих книжок багато спільного, попри значну різницю в місці народження, національності, рівні достатку і статусі Гарві Чейні, розбещеного синка американського мільйонера, який шубовснув у океан і був порятований рибальською шхуною «А ось і ми», та ірландського хлопчини Кіма, бідного лагорського сироти, учня буддійського лами та новобранця Британської військової розвідки у «Великій грі». Обидві книжки оспівують красу, розмай та загрози світу, який із захватом і втіхою споглядають їхні молоді герої... Гарві «до кінця своїх днів не забуде сонячні переливи на згорнутих вітрилах трьох флотів шхун на якірних стоянках». Так само і Кім «до скону згадуватиме довгу неквапну мандрівку з Амбали до Сімлі через Калку й Піджорські сади». І обоє хлопчаків, щойно вийшовши на широку воду (Гарві — буквально, у Атлантичний океан, а Кім — образно, занурившись у величній огром Індії) знаходять опікунів, які у слушний час допомагають їм стати чоловіками. Важко працюючи, сумлінно навчаючись у милосердного і суворого шкіпера Диско Тура, розділяючи з побратимами небезпеки, Гарві перетворюється зі свавільного підлітка на «ставного молодого рибалку, який не відводить погляд, дивиться прямо і ясно».

Кіплінгові «Зухвалі капітани», або ж «Повість Великої Банки», було написано у 1896 році — в останній із чотирьох років, які він прожив разом із молодою родиною у Братлборо, що у Вермонті. А з'явилася вона друком вже після його від'їзду зі США, коли Ред'ярдова сварка з Бітті Белестьером стала гарячою новиною місцевих газет. Це був складний для Кіплінга час, хоча і позначений дивовижною мандрівкою разом з приятелем доктором Конландом

до портів Бостона і Глостера, де Кіплінг вивчав історію та прийоми місцевого рибальства, втішаючись і надихаючись небезпечним, прекрасним океаном, а до того переймаючи рибальські вміння, дух щирості й братерства рибалок. Книжка ця — лірична подяка країні, яка тимчасово стала його домівкою. Сам Кіплінг згодом напише: «Я прагнув уловити й зберегти ту частку прегарного духу Америки, яка вже почала тьмяніти. Дякуючи Конландові я наблизився до цього».

У передмові до «Нового читацького довідника» на сайті Кіплінгівського товариства Великобританії, — Ліоні Ормонд відзначає схожість «Зухвалих капітанів» та іншої тогочасної книжки — це «Pêcheur d'Island» [Острів рибалок] П'єра Лоті (1893), що описує життя Бретонської рибальської громади і розгортається біля берегів Ісландії. Кіплінг безумовно знав про неї, адже вільно читав французькою. «Капітани» також мають багато спільного з морською новелою Джозефа Конрада «Негр із «Нарциса». Конрадове блискуче письмо про красу й небезпеку океану так само, як і у Кіплінга, підкреслює вагу об'єднання колективних зусиль під мудрим керівництвом досвідченого капітана, дарма що ворожість і розділення команди у Конрада анітрохи не нагадує гармонію на «А ось і ми». Деніел Карлін (1989) порівнював «Зухвалих капітанів» з «Мобі Діком»: Кіплінгова багатонаціональна команда з такими різними долями, так само, як і екіпаж Мелвілового «Пекоду» — це квінтесенція американського суспільства. А Диско Тур — це «милостивий Ахав, який так само натхненно переслідує свою здобич, так само всевладно керує своїми підлеглими, однак позбавлений надмірної та безцільної мономанії Ахава».

Професор Ормонд також наводить паралелі між «Зухвалими капітанами» та «Пригодами Гекльберрі Фінна» Марка Твена, «іншою книжкою, яка апелює до широкого кола читачів, у якій юний герой отримує новий досвід через неочікувану подорож».

Щасливо вибравшись із глибокої води, Гарві Чейні поринає у маскулінний світ роботи і залізної дисципліни. «А ось і ми» Кіплінга — не просто місце безперервної заготівлі риби, а й своєрідна Утопія, де панує важка праця, взаємоповага і доброта, щоправда, позбавлена м'якості. Шкіпер Диско Тур роздає свої накази підкреслено чемно: «Чи не хотів би ти зробити те чи те?». Але він же є і тим чоловіком, завдяки чістому професіоналізму, вмінню і знанням команда першою наповнювала трюм і отримувала найвищу ціну «вже п'ятий рік поспіль». Серед його команди знайшлося місце й ірландцеві, й португальцю, і його власному братові — недолугому фермеру містеру Солтерсу, і його протеже — напівбожевільному Пенну, який насправді — моравський проповідник, що втратив пам'ять, відколи став свідком загибелі дружини й дітей під час прориву дамби. І всі вони отримують свою частку, залежно від улову, який самі ж і підраховують. Ніхто не ставить під сумнів чесність одне одного: «Який сенс матросові брехати через кілька нещасних хвостів тріски?».

Ще у книжці присутні небезпека та смерть. Гарві стає свідком того, як зникає під водою «Абішай» за три-чотири милі від нього: шхуна «зникла між хвиль, і нема її». Згодом він бачить те, що лишилося від людини, яка потрапила під маховик лайнера, котрий лише дивом розминувся у тумані з «А о сь і ми», натрапляє на розтрощену «Дженні Кушман» і рештки її команди, виловлює з моря труп змитого за борт хвилею француза, з об'їденим рибами лицем... Деякі з цих смертей сталися через людську недбалість, як от загибель «Абішай» з його вічно п'яною командою, але ні вміння, ні розважливості не вберегли би «Дженні Кушман» і не відвернули би шторм, який убив француза. Лише великий талант і пильність могли вберегти судно. Саме тому вивчити назви та способи застосування усіх канатів варті того, щоб отримати на горіхи — бо ж це частина необхідної «щоденної роботи».

Чоловічий світ рибалок символічно протиставлено жажливій, але спокусливій, жіночності океану, що загрожує смертю, зате й обіцяє багато. А згодом — у останньому розділі, цей світ прямо дисонує зі словами й досвідом моряцьких дружин, матерів і коханих. Лише щорічний ритуал поіменного згадування усіх глостерців, забораних за минулий рік морем, разом із назвами їхніх суден і датою, коли вони потонули, засвідчує ціну, яку платять жінки в самотності, часто нужденній, за чоловічу свободу, вправність і братерство, котре оспівує твір Кіплінга. Ось як похмуро відповідає місіс Тур на щирі пропозиції роботи для її сина на одному з чайних кліперів містера Чейні: «Я вже клянусь це море так, наче воно живе і може почути... Мій батько... старший брат... два небожі... чоловік моєї другої сестри, — перерахувала вона, схиливши голову на руку. — За що мені його любити, за те, що забрав їх усіх?»

Місіс Тур — стоїчна жінка. Розуміючи всі ризики для Дена, вона не стає йому на шляху, але й не вдає, ніби вдячна. Її прохолодне спілкування з мільйонером — знак пошани від автора американській демократичній традиції та незалежності.

Світ рибалок, хоча і сповнений важкої праці й ризику, все ж прекрасний. Захопиви морські пейзажі із «Зухвалих капітанів» належать до найкращих зразків творчості Кіплінга: «Призахідне сонце зробило хвилі пурпуровими та рожевуватими, з відблисками золота на гребнях довгих брижів, й синьо-зеленими тінями макрелі в безодні. Кожна шхуна на видноколі, здавалося, смикала за невидимі ниточки, що єднали її з власними дорі, і маленькі чорні фігурки людей у човниках кланялися на веслах, як механічні іграшки».

Таким бачив море Гарві, молодий естет, який щойно починав переймати морську науку від досвідченішого Дена, к отримав не тільки знав ті «механічні іграшки» як окремих людей, а й упізнавав

їх за милу. Згодом Гарві подивиться на рибальський флот з Діви вже зі значно більшим розумінням: «Тут було не менше сотні суден, будь-яких можливих типів і побудови, аж до «француза» з прямими вітрилами геть віддалік, усі вони кивали носами на хвилі та розкланювалися. З кожного судна спустили на воду дорі, і вони снували, як бджоли довкола вуликів; і гомін голосів, поскрипування канатів та блоків, сплески весел розносилися на милі й милі понад водою. Вітрила мінілися усіма відтінками, поки сходило сонце, — чорніли, сіріли, сивіли, біліли; і ще човни гойдалися в димці на півдні».

Також «Зухвалі капітани» — це гімн обширу й енергії Америки, відтворений епічною залізничною мандрівкою містера та місіс Чейні приватним потягом із заходу до східного узбережжя: «Вночі грона електричних вогнів осявали цей скорботний палац з усіма вигодами, і вони летіли через сліпу порожнечу. Чули вони шипіння водокачки й гортанний говір китайця, стук-стук молотків обходчиків, якими перевіряли крупнівську сталь коліс, прокльони бродяги, зсадженого із задньої площадки, гуркіт вугілля, яке накидали в тендер, та відгомін голосів з ешелону, який пропускав їх. Часом — дивилися у безодню, коли прольоти мосту рокотали під колією, часом на гори, що затуляли половину зірок. Нарешті скелі й ущелини відкотилися назад, стали зазубленими хребтами на видноколі, перейшли в пагорби, все нижчі й нижчі, і почалася справжня рівнина».

І все ж, ця книжка — більше, ніж ідилічний опис праці на морі. Професор Деніел Карлін зазначає: «Сама назва «Зухвалі капітани» апелює не до впорядкованого, спільного побуту на «А ось і ми», а до героїчного індивідуалізму, імперіалістичної експансії та пригод». У Кіплінговій алегорії «старих» і «нових» Сполучених Штатів Диско Тур представляє традиційну працюовиту Нову Англію, незалежну та сповнену почуттям власної гідності, тоді як мільйонер

із Заходу, Гарві Чейні, власник залізничних ліній і рибальських флотилій, уособлює технологічний прогрес і подиву гідну, хоч і позбавлену моралі, енергію дії американської будучини.

Знову дамо слово Карліну: «Цінності, які втілює Чейні — це самодостатність, відвага, розважливість, амбіції — ховають у собі дещо таке, чого нема серед цінностей «А ось і ми»: самозакоханість, надмірну силу, недалекоглядність, безсердечність. В океані панує такий собі еквівалент «з акону д жунглів», як його розуміють в однойменній книзі: порядок, який не лише природний, а й доцільний. Але на Новому Заході закони джунглів набувають нового сенсу, як такі, що їх кожен чоловік встановлює для себе самотужки. Рибалка експлуатує природні ресурси, та лише пожинає дари природи, а ось людина зі світу Гарві Чейні визискує природу інтенсивніше, прагнучи перетворювати її. І перетворення є ознакою успіху, творчого чи не дуже».

На відміну від свого батька, Диско Тура, який є власником судна, Ден ніколи не буде господарем самому собі, а працюватиме на одному з лайнерів Чейні — такому ж, як той, що мчав крізь туман і наосліп розтрощив «Дженні Кушман». Ідеал важкої чоловічої праці й братерства на «А ось і ми» — приречений, і Кіплінг, відтворюючи «пречудову місцеву американську атмосферу», створює довершену елегію на його проминання.

Жанет Монтефіоре, головна редакторка «Кіплінгівського Журналу»

Джерела:

Karlin, Daniel ' Captains Courageous and American Empire', Kipling Journal vol. 63 no.251, September 1989, pp. 11–21.

Kipling, Rudyard Captains Courageous: A Tale of the Grand Banks London, Macmillan, 1896.

Kipling, Rudyard Kim London, Macmillan, 1901.

Kipling, Rudyard Something of Myself: for my Friends Known and Unknown London, Macmillan, 1937.

Montefiore, Jan Rudyard Kipling 'Writers and their Work', Tavistock, Northcote House, 2007.

Ormond, Leonee Introduction to Captains Courageous in the New Reader's Guide to the Works of Rudyard Kipling, 2003: www.kiplingsociety.co.uk, accessed 3 April 2019.

Повість Великої Банки

Двері в сигарний салон було прочинено з навітряного борту, і за краєм палуби було видно північноатлантичний туман. Лайнер гудів, попереджаючи рибалок, а хвилі хитали й підкидали його.

— Цей синок Чейні — найбільша халепа на борту, — сказав чоловік у ворсовому пальті, голосно захряснувши двері. — Не треба його тут. Він надто зухвалий.

Білявий німець простягнув руку за сендвічем й прогарчав, жуючи: «Я знай цей порода. В Гамерика повно такий дитина. Наука не йде без бука».

— Ото ще хоч! Він насправді не шкідливий і вартий співчуття, — прогундосив ньюйорківець, витягнувшись на дивані під світловим люком. — Його з самого дитинства тягають з готелю до готелю. Я говорив з його матір'ю сьогодні вранці. Вона мила пані, але не може впоратися з ним. Везе до Європи, щоб він завершив освіту.

— Освіта ще й не розпочиналася, — докинув філадельфієць, що притулився в кутку. — Цей хлопець отримує дві сотні кишенькових грошей на місяць, він мені сам казав. А йому й шістнадцяти нема.

— Його патько — то є салісниці, чи не так? — спитав німець.

— Атож. А також шахти, ліс і пароплави. Батько побудував один маєток в Сан-Дієго, інший в Лос-Анджелесі. Володіє півдужиною залізниць, половиною лісопилок на тихоокеанському узбережжі та дозволяє дружині транжирити ці гроші, — ліниво

продовжував філадельфієць. — Захід її не тішить, з її слів. Мені здається, вона просто їздить туди-сюди зі своїм сином і своїми нервами, шукаючи, що б його розважило. Флорида, Адірондакс, Лейквуд, Хот-Спрінгс, Нью-Йорк і знову по другому колу. Зараз він не більше, ніж поганенький готельний клерк. А ось коли повернеться з Європи, це буде справжній жах.

— А батько сам про нього не подбає? — пролунав голос пана у ворсовому пальті.

— Батько верне гори. Не хоче, щоб його турбували, я думаю. Він усвідомить свою помилку через декілька років, але буде вже пізно. Шкода, бо хлопець насправді хороший, якщо розібратися.

— Наука не йде без бука, не йде наука без бука, — пробурчав німець.

Двері грюкнули знову, і дрібний худорлявий парубок десь п'ятнадцяти років, з недопалком сигарети на губі, схилився всередину через високий поріг. Нездорова жовтизна обличчя не личила особі його віку, а вигляд поєднував нерішучість, браваду й дешевенький гонор. Він був одягнений у куртку вишневого кольору, бриджі, червоні гетри, велосипедні черевики та зсунутий на потилицю червоний фланелевий кашкет. Побачивши компанію, він присвиснув крізь зуби і сказав гучним, високим голосом: «А туман-то, га. Довкола звідусіль рибалки верещать. От би ми когось потопили, га».

— Захлопніть двері, Гарві, — сказав ньюйорківець. — Захлопніть ззовні. Тільки вас тут не вистачало.

— Бо що? — відповів той повільно. — Ви сплатили за мій квиток на пароплав, містере Мартін? Гадаю, я маю таке ж право стояти тут, як будь-хто інший.

Він узяв із шахової дошки кілька гральних костей і почав кидати, — права рука проти лівої.

— Щось, джентльмени, настрої кепський. Чи не зіграти нам в кості?

Ніхто не відповів, тож він пихнув цигаркою, погойдав ногами і забарабанив по столу доволі брудними пальцями. Потім витягнув пачку банкнот, наче перерахувати.

— Як почувается сьогодні ваша мама? — мовив стюард. — Я не бачив її за сніданком.

— Вона в своїй каюті, я гадаю. Вона зазвичай погано переносить океан. Я не від того, щоби давати п'ятнадцять доларів стюардесі, тільки б вона за нею приглядала. Я не спускаюся зайвий раз униз. Мені не по собі в тій комірчині дворецького. Я в океані вперше, як не як.

— Не виправдовуйтеся, Гарві.

— А хто виправдовується? Я перетинаю океан вперше, джентльмени, але, крім першого дня, мені жодного разу не було погано через хитавицю. Ні, сер! — він переможно ляснув долонею об стіл, послинив пальця й продовжив рахувати банкноти.

— О, то ви безумовно джентльмен без страху і докору, — позіхнув філадельфієць. — Будете відомі по всій країні, як не побережетеся.

— Атож. Я американець в першу чергу і в останню теж. І я це ще їм доведу, коли доберуся до Європи. Овва! В мене закінчилися цигарки. Я не можу курити те сміття, яке продає стюард. Чи хтось із джентльменів не має з собою справжньої турецької сигарети?

На хвилинку зазирнув старший механік, розчервонілий, усміхнений та спітнілий.

— Привіт, Маку, — вигукнув Гарві, — як там воно?

— Все як завжди, — серйозно відповів той. — Молодші шанують старших, старші намагаюця тим тішитися.

З кутка пролунав тихенький сміх. Німець відкрив свою сигарну скриньку та вручив Гарві тонку чорну сигару.

— Це палять справжній чоловіки, мій юний друже, — сказав він.
— Спропуге? Так? Вам бульо сподопатись.

Гарві з виразним жестом підпалив ту бридку штуку: він відчув, що набуває ваги в товаристві дорослих.

— Щоби звалити мене з ніг, потрібно більше, — заявив він, не тямлячи, що підкурює саме той жакливий «бичок», здатний перекинути коня.

— Це ми сарас побачать, — відзначив німець. — Де ми є, містере Мактональт?

— Майже на місці або поблизу, містере Шефер, — сказав механік.

— Сьогодні вночі ми будемо на Великій Банці: а це значить, що ми посеред рибальського флоту зараз. Ми з дванадцятої години вже ледь не зачепили три дорі 1 й мало не знесли рею французика, пройшли впритул, так би мовити.

— Вам потобаться мій сигара, авжеж? — спитав німець, бо очі Гарві наповнилися сльозами.

— Гарна, міцний аромат, — відповів він, стиснувши зуби. — Мені здається, ми трохи збавили хід, чи не так? Вискочу гляну, що там лаг 2 показує.

— Так, я пи глянув, на вашому місці, — сказав німець.

Гарві прохилитався через мокру палубу до найближчого релінгу 3. Йому було дуже зле, але він побачив палубного стюарда, який прив'язував стільці один до одного, і, раз вже він похвалявся перед ним, що його ніколи не захитує, гордість погнала хлопця назад, на палубу салону другого класу, яка закінчувалася «крейсерською» кормою 4. На палубі нікого не було, і він проплентався на самий ют 5, під флагшток 6. Там він зігнувся від корчів, бо той «бичок» у поєднанні з хитавицею та вібрацією гребного гвинта вивертав з нього всю душу. Його голова запаморочилася; в очах танцювали іскри; тіло здавалося невагомим, п'яти мелькнули повітрі, він зімлів

від морської хвороби, а судно саме накренилося й перекинуло його через релінг на кормі. Потім низька, сіра хвиля виринула з туману, підхопила Гарві ніби попід руки й швиргнула геть у море на підвітрянний бік; темна зелень зімкнулася над ним, він знепритомнів.

Його розбудив звук обіднього ріжка. В такий трубили в літній школі, в яку він колись ходив в Адірондаксі. Хлопець повільно пригадав, що він Гарві Чейні, який потонув і помер посеред океану, але був заслабкий, щоб звести всі факти до купи. Новий запах наповнив його ніздрі; його спину охопив мокрий липкий холод, а він сам був безпорадно повний солоної води. Коли він розплющив очі, то зрозумів, що перебуває все ще на поверхні моря, воно хвилюється довкола нього своїми сріблястими валами, в той час як він валяється на купі ще живої риби, витріщившись на широку спину в синьому в'язаному светрі.

«Халепа, — подумав хлопець. — Я точно мертвий, а цей тут заправляє».

Він застогнав, і незнайомиць озирнувся, блиснувши парюю маленьких золотих кульчиків у кучерявій чорній чуприні.

— Ага! Тобі вже трохи краще? — озвався він. — Лежи, де лежиш, не розхитуй нас.

Різким рухом весла він розвернув човна носом на безпінну хвилю, що спершу підкинула його на добрих двадцять футів догори, а за гребнем скинула у блискучу прірву. Але синій светр на ті всі гори з прірвами не зважав.

— Оце я дав, кажу, що зумів виловити тебе. Нє, ну а шо? А ще краще, що мене не переїхав твій пароплав. Як це ти примудрився випасти?

— Мені стало зле, — сказав Гарві, — і я не міг дати собі раду.

— Я дуже вчасно подув у свій туманний ріжок, і твій пароплав трохи відвернув. А потім дивлюся — ти падаєш. Нє, ну а шо? Я думав, порубає гвинтом, але тебе винесло прямо до мене. І тепер ти

велика риба! Цього разу не помреш.

— Де я? — спитав Гарві. На його думку, там було не надто безпечно.

— Ти зі мною у дорі, мене звуть Мануель, і я зі шхуни «А ось і ми» з Глостера. Я живу в Глостері. І на нас чекає вечерея. Не, ну а що?

Здавалося, в цього парубка була додаткова пара рук і чавунна голова, бо йому мало було дути у велику покручену мушлю. Йому ще треба було підвестися, похитуючись разом з гойдалкою плоскодонного дорі, і послати через туман скрипучий, пронизливий крик. Як довго тривала ця розвага, Гарві не осягнув, бо зіщулився, нажаханий хвилями. Хлопцеві здавалося, що він чує постріл, і горн, і вигуки. Щось більше за дорі, але цілком таке ж хитке, забовваніло над бортом. Одночасно заговорили кілька голосів; його швиргнули у темну нору, де чоловіки в штормових клейончастих робах дали йому гарячого питва та роздягли його, і він провалився в сон.

• • •

Далі — у повній книжці «Зухвалі капітани».
nashaknyga.com.ua